

24-Mei 1935.

Verdwijnende eilanden

De Waddenzee met haar kusten en eilanden is een der merkwaardigste natuurmonumenten van ons vaderland. Nergens elders vindt men zooveel vogels, daar nestelend in groote broedkolonies, zoowel op de bewoonde als onbewoonde eilanden, of daar in reusachtige troepen zwerfend van het ene voedselterrein naar het andere. Vooral in den herfst, als de trekvogels uit het hooge Noorden terug zijn, zijn de aantallen niet te tellen, duizenden en duizenden steltlopers, eenden, ganzen, meeuwen en andere soorten.

Schiermonnikoog.

Doch niet alleen de dierenwereld is er interessant, niet minder boeiend zijn de geologische verschijnselen in dit natuurmonument. Onopvallend verandert het gebied van vorm, nu eens onzichtbaar voor het oog, dan weer duidelijk waarneembaar aan de „architectuur” van den wind. Zandplaten verplaatsen zich onder water, soms heel langzaam, soms, bij stormweer, op vrij snelle wijze, en dan zou men zeggen, dat er een geweldige zandsmiter aan het werk is geweest, die de oppervlakte van den bodem grondig heeft veranderd. Eilanden verliezen duinen, weggevreten door de zee, of zij groeien met nieuwe aan, dank zij den wind, die enorme hoeveelheden stuifzand van de horden aanvoert en elders, waar wat helmgras groeit, tot nieuwe duinen opstapelt. Voor degenen, die geregeld de Wadden bevaart, zijn al deze processen in hooge mate interessant, en vooral, wanneer hij studie van den bodem maakt in verband met de wording van dit landschap, valt er zeer veel te genieten.

Zuid-Limburg, de Veluwe, Twente, de Utrechtse heuvelrij, de Hondsrug, het zijn alle voor den geoloog prachtige studieterrainen. De grootste veranderingen in onzen bodem, welke de geplooid en gestuwde aardlagen, de klei en kleisoorten daar den waarnemer openbaren, boeien den geest zeer, maar niet minder de thans nog altijd voortgang hebbende processen van opbouw, vervorming en vernieling van ons alluvium. Ik geef toe, binnen onze dijken gebeurt thans weinig bijzonders meer, maar daar, waar de natuurkrachten nog ongehinderd tegen elkaar kunnen strijden, valt nog veel waar te nemen, waaraan men in ons landje haast niet meer denkt, veilig als men onder de hoede van

Waterstaat geborgen is. De zeevloedden dringen niet meer in het binnenland door, voor overstromingen, welke aan honderden menschen het leven kosten, behoeven wij niet meer bevreesd te zijn. Maar dat betekent niet, dat de kracht der elementen bij vroeger vergeleken is afgenomen!

Teneinde dit nader te illustreeren begeben wij ons naar een van onze kleinste, nog bewoonde, waddeneilanden, Rottumeroog, ten Noorden der provincie Groningen gelegen aan de Westzijde van de Eems. De lotgevallen van dit eilandje zullen u een denkbeeld geven van de macht der natuur.

Waar men thans het eiland Rottumeroog vindt met zijn Voogdhuys en vuurtoren, bevond zich eenige jaren geleden een kale zandplaat, en waar thans een diepe vloedgeul, het Schild, de Noordzee met de Waddenzee in verbinding brengt, lag nog maar enkele tientallen jaren geleden het oude eiland, dat veel en veel grooter was dan het tegenwoordige. Verderop, naar het westen, liggen de Noordwestplaat, een zilvertmeewuvenkolonie, de Boschplaat en het Simonszand, en vervolgens Schiermonnikoog. Dit alles is het armzalige overblijfsel van wat eens een machtig duingebied was. Honderden jaren geleden vormde dit gebied een sterke beschutting van het achterliggende vasteland — meerendeels veengebied met rivierkleiafzettingen — tegen de Noordzee. Lang voor de komst der Romeinen, die in het Waddengebied heel wat narigheid hebben beleefd, was door de kracht van een geweldigen Noordwesterstorm deze schutwal doorgebroken. De Oostfriesche geoloog *Dodo Wildvang* noemt deze gebeurtenis de *praehistorische catastrofe*, een woord, dat waarlijk niet te veel zegt, want men heeft onder de tegenwoordige zeelei in het hooge Noorden tal van boomreuzen aangetroffen, die alle met den kruin naar het Zuid-Oosten liggen: bewijs, dat zij bij een geweldigen storm uit het Noordwesten gesneuveld zijn. Bij deze natuurramp heeft de zee geweldige gaten in de duinenrij geslagen, evenals trouwens in het oude vasteland, welk vernielingsproces sindsdien onafgebroken voortgang kon hebben, eeuwen en eeuwen lang, totdat men den waterwolf door den aanleg van stevige dijken beteugeld had. Het is nog maar

enkele eeuwen geleden, dat onze voorouders verplicht waren op wierden en terpen te wonen ten einde voor het hoge vloedwater veilig te zijn.... Hoe ver precies zich de oude duinenrij noordwaarts heeft uitgestrekt weten wij niet, doch *Wildvang* neemt aan, dat deze schutwal zich nog een heel eind benoorden Borkum bevond, — op het zoogenaamde Borkumer Rif heeft men sporen van oude bewoning en beploegd bouwland onder het zeezand gevonden! — zoodat men wel mag aannemen, dat zich ook aan de andere zijde van de Eems, benoorden Rottumeroog, in voorhistorische tijden nog een breed vasteland heeft uitgestrekt. Of zich daar een hoge heuvelrij bevonden heeft, een zoogenaamde moraine uit den IJstijd, voor het grootste deel uit door de gletschers fijngewreven gesteente (het keileem) bestaande, valt niet te zeggen, in elk geval de zee heeft dit oude deltalandschap in den loop der eeuwen grootendeels vernietigd; slechts de Waddeneilanden, door breede duinruggen beschermd, zijn resten van dit oude landschap.

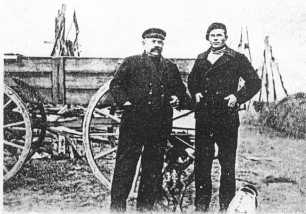
Bepalen wij ons thans meer in het bijzonder tot Rottumeroog. Goedbeschouwd behoort het tegenwoordige eiland niet meer tot het oude deltalandschap. Voor Rottumeroog geldt niet meer wat nog van de andere eilanden kan worden gezegd: zij bestaan voor een groot deel uit oorspronkelijk duin, dat vele eeuwen geleden gevormd werd. De enkele honderden hectaren duin van Rottumeroog zijn namelijk alle jong, meest zeer jong — tien jaar en jonger — al het oude mooie begroeiide duin, dat drie à vierhonderd jaar geleden nog een oppervlakte besloeg van het tegenwoordige Schiermonnikoog — men zie de kaart — is door de zee verzwolgen, wellicht voor een groot deel over de Wadden verspreid. Elke Noordwesterstorm vratt meters van den weeken bodem van het eiland: klei-

Uitzicht uit het Voogdhuys op de Rottumer hors.

en darglagen met duinen gekroond, weg. Reeds in het begin der zeventiende eeuw werd de toestand van de bewoners zeer benard, maar toen was de oppervlakte toch nog veel grooter dan tegenwoordig. Tot voor kort, d.w.z. tot ongeveer 1920, was het mogelijk op het eiland het boerenbedrijf uit te oefenen, daar er in de sappige kwelderweiden nog koeien en schapen konden weiden. De voorganger van den tegenwoordigen strandvoogd Toxopeüs — onlangs vierde deze zijn zilveren ambtsjubileum! — kon zich er nog boer voelen, die kon er nog zijn aardappels, boonen enz., verbouwen, kon er nog appels en peren oogsten, maar die vreugden zijn niet meer voor de tegenwoordige bewoners weggelegd. Zeker, men heeft een stukje tuingrond, netjes omdijkt om het vloedwater er buiten te houden — maar een wintervoorraad levert het niet op, en vruchtboomen zijn er niet meer. Ook de veestapel beperkt zich tot enkele exemplaren.

Konden de vroegere strandvoogden nog bogen op een uitgestrekt jachtterrein, Toxopeüs kan, om zoo te zeggen, van uit het uitkijktorentje op zijn residentie al zijn wild in den kijker krijgen. Naar het Zuidwesten ligt een laag duinterreintje, van het Vuurtorenduin door een vloedgeul met een schelpenvlakte gescheiden. Dit Vuurtorenduin is een breede, 7 à 8 meter hoge rug; zulke ruggen zijn er nog een drietal, van elkaar door zandige lage „weiden” gescheiden. Dat is alles. Wanneer het zeer hoog water is, bij springvloed bijvoorbeeld, steken alleen deze duinruggen, die slechts een paar km lang zijn, boven het zilte nat uit. Aan het einde van den jongsten rug, welke naar het Oosten is gericht, staat het kloeke en geriefelijke Voogdhuys, het derde van den tegenwoordigen opperheerscher. De twee andere zijn in zee verzwolgen; dit nieuwe staat zoo ver uit de gevaarlijke Westkust, dat het stellig nog lange jaren zijn dienst zal kunnen verrichten. Wanneer de zee dit punt bereikt — en dit zal waarschijnlijk

Vader en zoon Toxopeüs.

Zwaaiende halmen.

Foto fr. J. Loeff, Loosdrecht.

wel in een niet te verre toekomst gebeuren — zal op de wijde zich naar het Oosten uitstreckende zandplaat weer zooveel nieuw duin verzeen zijn, dat enkele kilometers verder Oostwaarts een nieuw gebouw kan worden opgericht. De kleine bevolking van het eiland is dus wel gewend aan verhuizingen, welke een gevolg zijn van de wandeling van hun woonplaats over den Rottumer hors.

Zooals honderden jaren geleden de bewoners der wierden en terpen ook voortdurend op hun hoede moesten zijn voor de overstromingen — de gelaagdheid van de hoogten wijst er op, dat zij enkele malen zijn opgehoogd — zoo moeten de strandvoogd van het eiland met zijn helpers voortdurend waakzaam zijn voor het behoud van dezen nuttigen uitkijkpost aan de monding van de Eems. Wat het water in het westen veroverf tracht men met behulp van den wind in het Oosten te winnen. Zonder de hulp van den wind, die het stuifzand van den hors aanvoert, vooral in de warme zomermaanden, zou het eiland niet dan met groote kosten te behouden zijn. Hoeveel rijshout en helm men ook in den grond zou zetten, zonder het stuifzand zou dit niets baten. Hier is de wind dus goud waard; zonder wind geen bewoning. Een van de nuttigste werkzaamheden der Voogdknechten is dan ook het beplanten met berkenrijen en helm. Dit geschiedt natuurlijk volgens een bepaalde methode, men zou het kunnen vergelijken met het besturen van een schip door een onbekende ondiepe zee. Zorgvuldig wordt de meest gunstige ligging der te bouwen duinruggen vastgesteld, eerstens om er zoo lang mogelijk gebruik van te kunnen

maken, tweedens om zoo min mogelijk last van het water te hebben. Met gunstigen wind kan men in enkele jaren tijds een flink duin bezitten; in tien jaar tijds is men in staat de grootte van het eiland te verdubbelen. En er kunnen misschien wel twee of meer eeuwen voorbij gaan, voor dat de Wester Eems is bereikt!

Natuurlijk is het niet uitgesloten, dat zich in de toekomst verrassingen zullen voordoen. Dat is ook bij Schiermonnikoog gebleken, waar immers de sterke afslag van het Westersand tot stilstand is gekomen, omdat zich in de geul een nieuwe zandplaat heeft gevormd. Dat zoo iets ook bij Rottumeroog kan geschieden is minder waarschijnlijk, daar het zoo dicht bij de Eems ligt, waarin zich de getijden zoo krachtig en ver zuidwaarts kunnen doen gelden. Maar toch ook hier heeft voortdurend zandverplaatsing verandering van het bodemrelief tengevolge. Overigens weet men van de waterbewegingen in en rondom het Waddengebied nog altijd heel weinig. Wie weet wat er hier met kleine stroomverleggingen met behulp van bazalt of keileemdammen te bereiken ware! Op de groote zandplaten zijn met behulp van eenvoudige en niet kostbare middelen groote duincomplexen te bouwen, terwijl nu alles daar aan zijn lot wordt overgelaten. Heel wat duin is er sinds de praeistorische catastrofe verloren gegaan, waarvan het zand nu in het Waddengebied, en ten deele ook in de, later ingedijkte, polders is terecht gekomen. Rottumeroog leert ons wat er met wind en zand te bereiken is. Daar in het Waddengebied zijn nog wonderen te verrichten!

F. KOSTER.

Bussum, 11-7-'91

Geachte Heer Toropius,
Bijgaand een artikel, waaraan ik,
naar ik hoop, plezier wilt beleven.
Ik vond het artikel in de Waterkampioen
van 24 mei 1935!

Met vriendelijke groeten
F. L. O. de Jong Schouwenburg

Mevr. F. L. O. de Jong Schouwenburg
Groot Hertoginnelaan 8
1405 EC Bussum.